

Тема 5.3

Як працює ринкова економіка

Ця тема починається з дослідження принципів та умов функціонування ринків, продовжується виявленням зв'язків між основними суб'єктами ринкової економіки: підприємствами та домогосподарствами, що відбуваються на добровільних засадах. Вивчення ключових термінів допоможе вам у розумінні матеріалу теми: економічна свобода; конкуренція; добровільний обмін; узгодження інтересів; моделі ринкової економіки.

Ключові здобутки у вивченні теми

Досліджуємо інтереси учасників ринкових відносин.

Розуміємо функції підприємств та домогосподарств в ринковій економіці та роль грошей.

Діємо, визначаючи переваги та обмеження організації економіки на ринкових засадах.

«Якщо ви живете у країні, де можна вільно торгувати з іншими людьми, самому обирати професію, почати бізнес або витратити гроші як заманеться, ви матимете вищий рівень задоволення життям та відчуття контролю над своїм майбутнім».

Мартін Роде, професор Університету Наварри (Іспанія)

«Прогрес починається з незаздрісного суперництва».

Генрі Форд

«Економічна свобода набагато ілюзорніша за перше уявлення про неї. Кожен може чинити на ринку, що йому заманеться. Однак, якщо хтось воліє робити те, чого ринок не схвалює, ціною індивідуальної свободи стає економічне розорення».

Роберт Л. Гейлбронер, економіст та соціолог (США)

Ознайомтеся із висловами відомих людей про ринкову економіку. Які ознаки ринкової економіки наведено у цих цитатах?

Модуль 1.

Принципи ринкової економіки

Економіка будь-якої країни має бути організована в такий спосіб, щоб найповніше задовольняти потреби громадян і суспільства в цілому. Але потреби населення постійно зростають, міняються якісно, тоді як ресурси для їхнього задоволення є обмеженими і вичерпуються — це головна проблема будь-якої економіки. «Що виробляти?», «Як виробляти?», «Для кого виробляти?» — хто має давати відповіді виробникам? Як спрямовувати дефіцитні ресурси тільки на виробництво тих товарів і послуг, що найбільш затребувані? За всі часи розвитку людської цивілізації знайдено лише один спосіб організації економічного життя, якій ефективно розв'язує ці питання — ринкова економіка.

Ринкова економіка — це спосіб організації економічного життя (економічна система), за якого узгодження інтересів учасників економічних відносин і отримання відповідей на питання «Що виробляти?», «Як виробляти?», «Для кого виробляти?» відбувається на вільних ринках.

Принципи ринкової економіки

<p>Економічна свобода базується на приватній формі власності. Означає вільний вибір видів діяльності, напрямків витрат і споживання</p>	<p>Конкуренція — мирне змагання за повноту реалізації власних інтересів</p>	<p>Автоматизм регулювання — узгодження інтересів продавців і покупців здійснюється завдяки добровільним ринковим угодам і вільному ціноутворенню</p>
--	---	--

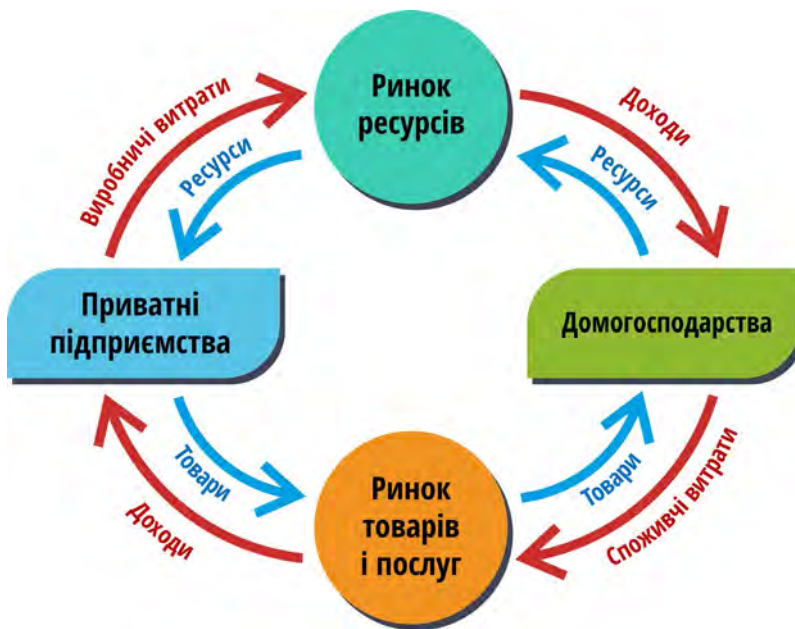
Відповідно до принципів ринкової економіки основними власниками всіх ресурсів є населення, яке в економіці представлено домогосподарствами. Підприємства мають залучити ресурси для виробництва товарів і послуг. Зустріч домогосподарств і підприємств відбувається на ринках виробничих ресурсів, де домогосподарства виступають продавцями, а підприємства покупцями. На ринку, внаслідок здійснення продавцями і покупцями добровільних угод купівлі-продажу, ресурси переходять в розпорядження підприємств, а домогосподарства отримують доходи. Гроші, які підприємства платять за ресурси, є їхніми витратами і одночасно — доходами домогосподарств. Так завершується перше напівколо кругообігу.

Далі підприємства за допомогою залучених ресурсів виробляють товари і послуги, які потрібні споживачам — домогосподарствам.

Друга зустріч виробників і домогосподарств відбувається на товарних ринках, де підприємства виступають продавцями, а домогосподарства — покупцями. Домогосподарства витрачають свої доходи на придбання різноманітних товарів і послуг для задоволення своїх потреб, а підприємства

Роль підприємств:

- 1) виробництво товарів і послуг
- 2) створення робочих місць
- 3) запровадження інновацій

Роль домогосподарств:

- 1) постачання ресурсів
- 2) споживання і задоволення потреб
- 3) формування заощаджень

Кругообіг ресурсів, товарів та грошей в ринковій економіці

реалізувавши товари, отримують доходи. Так замикається повне коло економічного кругообігу.

Внаслідок руху грошових коштів формуються:

- прибутки або збитки підприємств;
- заощадження або борги домогосподарств.

Розглядаємо і обговорюємо

Розгляньте схему економічного кругообігу в ринковій економіці і визначте якими інтересами керуються підприємства і домогосподарства на кожному ринку окремо. Чи завжди інтереси їх легко реалізуються?

Як в ринковій економіці підприємства приймають рішення «Що виробляти?» і «Як виробляти?».

Чому ринковий спосіб розподілу ресурсів і виробництва є найбільш ефективним?

Як реалізуються в ринкових угодах інтереси учасників.

Цікава інформація

■ Разом із землею, водою, повітрям і вогнем, — гроші є п'ятою стихією, з якою людині найчастіше доводиться рахуватись.

Йосип Бродський

Для чого потрібні гроші?

На питання «Що вам необхідно для задоволення потреб?» або «Що потрібно для початку бізнесу?» більшість людей, не замислюючись, відповідає — гроші.

Зі схеми економічного кругообігу стає зрозумілим, що рух ресурсів і товарів не може здійснюватися без зворотного руху грошей. Більше того, нестача грошової маси, може уповільнити процес реалізації ресурсів та готової продукції, що своєю чергою, зменшить доходи населення і змусить виробників зменшувати обсяги виробництва. А надмірна грошова маса, може спричинити зростання цін на ресурси і товари. Отже, для ефективного функціонування економіки гроші вкрай потрібні саме в такій кількості, щоб забезпечувати швидкий рух ресурсів і товарів від продавців до покупців.

Еволюція грошей

Еволюція грошей від простих товарів, що визнавалися всіма учасниками економічних відносин на певній території (еквівалентом при обміні), до сучасних пластикових банківських карток — наслідок збільшення обсягів товарного виробництва і торгівлі на місцевих, національних та світових ринках.

Поява та розвиток централізованої банківської системи дало новий поштовх еволюції грошей. Практично за триста років (від XVIII сторіччя) поширення набули спочатку паперові гроші — банкноти, а потім рахунки в банках, що сьогодні представлені в обміні чековими книжками, а із запровадженням у банківську справу ІТ-технологій — пластиковими картками та інтернет-банкінгом.

У сучасному світі більшість (близько 70–90 % в розвинених країнах і близько 30–50 % в країнах, що розвиваються) операцій купівлі-продажу здійснюються за допомогою безготівкових банківських розрахунків.

Отже, гроші змінюються тому, що одна з головних їхніх функцій — забезпечення швидкого обігу ресурсів, товарів і послуг. Водночас подальший розвиток виробництва і обміну, інформаційна революція і Інтернет-технології дають підстави стверджувати, що ви за своє життя станете свідками появи нових, більш зручних для розрахунків видів грошей.

Модуль 2.

Якими є переваги ринкової економіки та її недоліки

Економісти вважають, що вільні конкурентні ринки сприяють більшій ефективності економіки тому, що:

— товари і послуги виробляються за умов конкуренції з найнижчими витратами, що не веде ані до марнотратства ресурсів, ані до нераціонального їх використання;

— вигода від реалізації товарів і послуг значно перевищує витрати, що сприяє виробництву тільки тієї продукції, що користується попитом.

Для вільного ринку потрібні такі передумови:

1) права власності на ресурси і товари визначені настільки чітко, що єдиний спосіб отримання їх — є купівля-продаж;

2) усі учасники ринку мають доступ до повної інформації щодо обсягів продажу на ринку та цін;

3) ринкова ціна вільно змінюється під впливом попиту і пропозиції.

Обговорюємо

Які проблеми ринок не спроможний розв'язати?

Перегляньте перелік ситуацій, що можуть виникнути в ринковій економіці, де відсутній вплив держави, і схарактеризуйте це явище як позитивне або негативне.

1.	Якщо попит на певний товар зростає, одразу виникають нові підприємства, що готові виробляти додатковий обсяг товару.
2.	Поява нових видів світлодіодів дозволило виробнику кросівок розробити інноваційну модель дитячого взуття, що світиться при ходінні.

3.	Цукровий завод економлячи на витратах, відмовився облаштувати очисні споруди і викидає брудні стоки в сусідню річку.
4.	Люди, що не мають власних ресурсів або талантів, не можуть заробити на життя і зубожіють, в той час як деякі крупні власники багатіють.
5.	Підприємці, що не врахували всіх ризиків і невдало організували свій бізнес, збанкрутували.
6.	Збанкрутілі підприємства звільняють своїх працівників.
7.	Виробничі потужності збанкрутілих підприємств викуповують більш ефективні власники і використовують для розширення власного виробництва.
8.	Дрібні виробники для підвищення конкурентноздатності зливаються в більші підприємства — трести, картелі тощо.
9.	Військова агресія примусила населення створювати загони самооборони.
10.	Великі підприємства галузі таємно змовилися утримувати ціни на більш високому рівні з метою розорити дрібних конкурентів.
11.	Приватні підприємці відмовили науковцю у фінансуванні його досліджень філософських концепцій Середньовіччя.
12.	Виробник клею, оплатив вченим-хімікам вартість реактивів для здійснення розробки і випробування нового виду клею.
13.	Прагнення до отримання конкурентних переваг сприяє розвитку у молоді ініціативності та заповзятливості.
14.	Кожен зі суб'єктів економічних відносин у прагненні реалізувати власні інтереси не завжди дбає про дотримання прав інших людей.
15.	В економіці через певні періоди часу трапляються економічні кризи, що супроводжуються спадом виробництва, скороченням зайнятості, падінням рівня доходів.

Спробуйте на підставі здійсненого аналізу скласти перелік викликів, які виникають перед суспільствами з ринковою економікою.

Застосуйте набуті знання і досвід

Підготуйте блиц-дослідження характерних ознак ринкових економік розвинених країн світу (одна країна на вибір певного учня) і представте їх у класі. Порівняйте результати своїх досліджень.